

SKÚSENOSTI Z REALIZÁCIE OZDRAVNÝCH OPATRENÍ V ŠTÁTOM PODNIKU LESY SR

Ján KOVALČÍK

Zdravotný stav lesov na Slovensku je za ostatné desaťročia negatívne ovplyvňovaný antropogénnymi procesmi. Negatívne vplyvy civilizačného rozvoja, rozmachu industrializácie a urbanizmu nútia človeka a spoločnosť prehodnotiť svoj doterajší vzťah k prírode. V záujme ďalšieho, organicky vyváženého vývoja človeka a spoločnosti je dôležité poznať význam a hodnotu prírody, skorigovať prístup a vzťah človeka a spoločnosti k nej.

Horské lesy, ako aj lesy vo všeobecnej rovine sú svojím vývojovým procesom dlhodobo viazané na pôdu, ktorej chemické zloženie sa následkom pôsobenia imisií mení. Kyslé zrážky vymývajú z pôdy dôležité prvky pre výživu rastlín a uvoľňujú pre rastliny toxické ťažké kovy, čím sa narúša plynulý proces výživy. Zmena pôdných vlastností je závislá od schopnosti pôdy tlmiť škodlivosť imisnej záťaže. Regenerácia pôdy po uplynutí pôsobenia imisií je proces dlhodobý. Podľa nemeckých špecialistov trvá viac ako 50 rokov.

V dôsledku dlhodobého pôsobenia imisií a ďalších škodlivých činiteľov nadobudlo poškodenie horských lesov vzostupnú tendenciu, ktorá hraničí s postupným rozpadom lesných ekosystémov s katastrálnymi dôsledkami. Prejavy rozpadajúcich sa lesov sú čoraz výraznejšie a začali v oblastiach horských masívov Slovenska, najmä v blízkosti emitujúcich zdrojov. Imisie sa stali novým a rozhodujúcim negatívnym činiteľom, ktorý ovplyvňuje zdravotný stav lesov v takom rozsahu ako žiadny z doposiaľ atakujúcich škodlivých činiteľov. Tieto nespôsobujú len primárne škody na lesných porastoch, ale v dôsledku oslabenia obranyschopnosti lesných ekosystémov umožňujú aktivizáciu iných škodlivých činiteľov abiotického a biotického charakteru (napr. sneh, vietor, námraza, hmyz, huby, virózy, bakteriózy a pod.). K tomu sa pridružujú klimatické anomálie ostatných rokov, ako sú nedostatok zrážok, následné suchá, veľké krátkodobé výkyvy teplôt a ďalšie, ktoré prispievajú k znižovaniu odolnostného potenciálu lesných ekosystémov a ich následnému poškodzovaniu až rozpadu.

Na základe úrovne poznania poškodenia horských lesov, ako aj zhoršovania sa ich zdravotného stavu boli v Lesoch Slovenskej republiky, š. p., v uplynulých rokoch riešené určité lokálne problémy v niektorých regiónoch slovenských lesov.

Na podkladoch získaných z vlastnej lesníckej praxe a lesníckych vedeckých organizácií (LVÚ Zvolen, Ústav ekológie lesa SAV Zvolen, TU Zvolen a Lesoprojekt Zvolen) boli v rokoch 1990–2000 realizované viaceré ozdravné postupy na zlepšenie zdravotného stavu lesov Slovenska. Boli vykonané celoplošné foliárne a melioračné prihnojovania prostredníctvom leteckej techniky a využitia prípravkov na báze kyseliny boritej (Folibor, Agrobor, Agrobor Instant) a jemných frakcií mletého vápenca (Varinitu), tiež melioračných zmesí hnojív na báze NPK a ďalších. Letecké a tiež bodové melioračné vápnenie a revitalizačné prihnojovania boli zrealizované v oblastiach lesov stredného, severného, východného aj západného Slovenska.

Uvedené regeneračné zásahy do oslabených a poškodených lesných komplexov sa nemohli ešte v počiatočných fázach nazývať v pravom slova zmysle „Ozdravnými alebo nápravnými opatreniami“. Na ich vykonávanie a nimi dosahovanú účinnosť sú doposiaľ v kruhu lesníckych odborníkov rozdielne názory a mnohokrát aj protichodné.

Priestorová naliehavosť realizácie preventívnych a nápravných ozdravných opatrení

Preventívne a nápravné ozdravné opatrenia horských lesov je potrebné chápať ako cieľavedomú činnosť lesníkov na všetkých stupňoch riadenia LH v napomáhaní postupnej obnovy a rekonštrukcie rozpadajúcich sa a rozpadnutých porastov horských lesov na hrebeňoch horských masívov Slovenska v 5. – 7. lvs.

Rozhodujúcou a základnou podmienkou pre úspešné realizovanie tejto myšlienky ozdravenia poškodených a zničených lesov antropogénnou činnosťou je okrem zabezpečenia dostatku finančných prostriedkov aj nutný hlboký vzťah a vnútorné presvedčenie ľudí napomôcť pri obnove a rekonštrukcii rozpadajúcim sa a zanikajúcim lesným ekosystémom.

Od roku 1997 boli ozdravné opatrenia rozdelené na preventívne a nápravné. Preventívne opatrenia sa mali financovať zo Štátneho fondu zveľad'ovania lesa SR (ŠFZL SR) a nápravné zo Štátneho fondu životného prostredia SR (ŠFŽP SR).

Preventívne ozdravné opatrenia sú realizované s cieľom udržať a zlepšiť stav porastov. Nápravné opatrenia sa vykonávajú v oblastiach, kde degradačný proces dosiahol taký stav, že existencia lesných spoločenstiev v daných podmienkach nie je možná.

Od roku 1995, kedy sa započalo s ozdravovacími činnosťami vo vybraných lokalitách rozpadajúcich sa lesných porastov v hornej hranici lesa ešte za bývalých štátnych podnikov StL, š. p., B. Bystrica, SeSL Žilina sa za ostatných 5 rokov dostavili aj konkrétne pozitívne výsledky.

Ukázalo sa, že obnovovací ozdravný proces v rozpadajúcich sa lesných porastoch je potrebné začať skupinovú formou na menších plochách so začiatkom odstraňovania a likvidácie odumierajúcich a odumretých stromov napadnutých podkôrnými a drevokaznými škodcami. (V neprístupnom teréne ako najúčinnnejšia je stromová metóda s korunami ich vývoz z porastu vrtuľníkom Mi-8, v prístupnom teréne priblíženie v polozávесе živých chrobáčiarov krátko-traťovými lanovými systémami na vybudovanú cestnú sieť.). Týmito technológiami je možné čo v najvyššej miere z atakovaných ohnísk podkôrných škodcov vyviešť a tak odčerpať veľké množstvo nebezpečných hmyzích škodcov.

Sprístupnenie ozdravovanej lokality je prvoradou podmienkou pre začatie prác nielen vo vzťahu k asanácii odumierajúcej a odumretej drevnej hmoty, jej priblíženiu a odvezeniu z porastu, ale dôležitú funkciu zohráva počas výchovy nových porastov a trvale k zabezpečovaniu ďalších lesníckych činností na lokalite.

Významným prvkom k eliminovaniu podkôrníkov na ozdravovaných lokalitách je aktívna prevádzková inštalácia a účinné bariérové rozmiestnenie feromónových lapačov typu „THEY-SOHN“ s navnadením agregáčnými feromónovými odparníkmi „PHEROPRAX A“ (ampula) a „CHALCOPRAX“.

Po asanovaní napadnutých jedincov a skupín stromov biotickými škodcami je osvedčená a účinná metóda obrany porastov s využitím individuálnych lapačov na menších rozpadnutých ploškách a na väčších plochách v bariérových zostavách, ako používanie klasických lapačov, ktorých zakladanie, kontrola a asanácia je v ťažko-prístupných terénoch horského prostredia problematická a ich účinnosť nízka a málo efektívna.

Ozdravovací proces na menších výmerách za aktívneho využitia ochrany existujúcich stromov a stromových skupín na danej lokalite sa javí ako vhodnejšia forma a spôsob realizovania ozdravných opatrení najefektívnejší oproti veľkoplošnému odstráneniu poškodených jedincov a obnovovaniu porastu na otvorených plochách vystavených drsným horským klimatickým podmienkam.

Špecifikum obnovovania na rozpadnutých lokalitách má zvýhodnené postavenie v tom, že pripravované plôšky pre umelú obnovu majú netradičný rozmer 70 × 70 cm, čím je umožňované prežitie zvýšeného percenta vysadených sadeníc proti závalom vysoko rastúcich bylín. Mozaikovitosť výsadby je taktiež jedným zo stabilizačných faktorov a prvkov proti plazivému pohybu snehu vo svahoch v zimnom období. Na zlepšenie chemizmu pôdy sú používané hnojivá s bodovou aplikáciou k sadeniciam, tiež sa využívajú mulčovacie plachtičky s podlepenou vrstvou vápenca a iných dôležitých bázických prvkov potrebných pre výživu rastlín.

S komplexnými ozdravnými opatreniami sa začalo v roku 1995 na Odštepnom závode (OZ) Slovenská Ľupča a Liptovský Hrádok, ďalej sa lokality rozšírili o OZ Čadca, Námestovo, Beňuš, Košice a Prešov.

Naliehavosť riešenia ohrozených lokalít v rokoch 2002–2005 vyžaduje pristúpiť k ďalšiemu rozšíreniu kapacity lokalít o nové realizačné projekty preventívnych ozdravných opatrení, ktoré sa vypracujú za účelom rozšírenia už začatých ozdravovaných lokalít v príslušných odštepných závodoch Slovenská Ľupča, Beňuš, Č. Balog, Liptovský Hrádok, Prešov a Košice, tiež k vypracovaniu nových realizačných projektov na lokalitách, ktoré postupným rozpadom lesných porastov nadobudli charakter čo najrýchlejšieho preventívneho ozdravenia v uvedených OZ.

Projekty nápravných opatrení, aj keď boli vypracovávané a predkladané každoročne od roku 1997 na ŠFŽP SR spolu so žiadosťami o ich dotačné finančné krytie, tieto doposiaľ neboli realizované v dôsledku nedostatku finančných prostriedkov v ŠFŽP SR. Žiadosti spolu s projektami sa v uvedených rokoch 1997–2001 pre OZ Revúcu, Námestovo, Žarnovicu pohybovali v relácii od 39 až do 59 miliónov Sk.

Vypracované projekty nápravných opatrení si spolu s realizačnými projektami preventívnych ozdravných opatrení zasluhujú zvýšenú pozornosť už u zakladateľa štátneho podniku Lesy SR, š. p., B. Bystrica, najmä v titule bezprostrednej pomoci v dotačnej politike na ochranu, prinavrátanie rozpadajúcich sa, až rozpadnutých lesných ekosystémov, kde sa s týmto variantom ani nepočíta.

Štátny podnik Lesy SR prostriedky na finančne náročné nápravné revitalizačné projekty nemá, preto ani s ich realizáciou v najbližšom období nepočíta.

Na realizáciu veľkoplošných nápravných foliárnych a melioračných projektov spoločne so sekciou lesníckou MP SR musíme hľadať zdroje financovania cez zahraničnú pomoc prostredníctvom organizácií FAO, PHARE, a ďalších spolupracujúcich organizácií v rámci štátov Európskej únie a mimovládnych organizácií.

V súčasnom období po prerokovaní „Správy o odstraňovaní škôd spôsobených antropogénnou činnosťou v lesnom hospodárstve“ vo vláde SR dňa 19. 12. 2001, ktorú predložilo MP SR a ktorú vláda SR uznesením č. 1195/2001 vzala na vedomie, bolo uložené ministrom pôdohospodárstva, ministrom životného prostredia v spolupráci s podpredsedníčkou vlády M. Kadlečíkovou a s ministerkou financií predložiť na rokovanie vlády „Návrh nového programu odstraňovania škôd v lesných ekosystémoch do roku 2010“ v termíne do 31. 5. 2002.

V novom programe by mali byť vytýčené ďalšie lokality, ktoré v horských lesoch v rokoch 2003–2010 budú prichádzať do úvahy s presne určenými ozdravovacími činnosťami vo vypracovaných realizačných projektoch a s konkrétnym určením množstva a zdroja finančných prostriedkov na ich zabezpečenie.

Pre rok 2002 bolo na MP SR, sekciu lesnícku predložené celkom 16 realizačných projektov preventívnych ozdravných opatrení s požadovanými nákladmi na ich realizáciu 35 846 tis. Sk.

Vypracované realizačné projekty sú smerované do lokalít Nízkych Tatier, stredného Spiša a Záhorskej nížiny, najviac poškodených lesných spoločenstiev.

Na vypracovaní realizačných projektov sa podieľali Odštepne závody Beňuš, Slovenská Ľupča, Liptovský Hrádok, Košice, Prešov a Šaštín–Stráže.

Na MŽP SR bol postúpený jeden realizačný projekt nápravných ozdravných opatrení dotýkajúci sa ozdravenia Žiarskej kotliny melioračným opatrením za použitia mletého vápenca „VARINITU“ v množstve 8,164 t na plochu 2048 ha poškodených lesných porastov v OZ Žarnovica v lokalite LHC v okolí Závodu SNP Žiar nad Hronom. Celková požadovaná dotačná čiastka na realizáciu uvedeného projektu predstavuje 35 922 tis. Sk.

Pre ďalšie obdobie rokov až do roku 2010 sú vytypované lokality ozdravenia horských lesov v regiónoch OZ Šaštín–Stráže, Slovenská Ľupča, Čierny Balog, Beňuš, Liptovský Hrádok, Kriváň, Námestovo, Košice, Prešov na realizovanie preventívnych ozdravných opatrení.

Na zabezpečenie nápravných opatrení odporúčame pripravovať lokality v OZ Čadca, Námestovo, Žarnovica, Prešov, Lipt. Hrádok, Slov. Ľupča, Beňuš a ďalších podľa výsledkov monitoringu a vykonaných rozborov špecializovanými lesníckymi organizáciami.

Záver

Rozpadajúce sa lesné porasty horských lesov v regiónoch našich pohorí a horstiev sú výsledkom doterajšieho koncentrovaného znečistenia ovzdušia antropickými vplyvmi. Je len otázkou času, či dokážeme získať prostriedky na to, aby sme mohli vo väčšej miere, ako doposiaľ napomôcť zlepšiť a zveľadiť proces ozdravenia lesných spoločenstiev prežívajúcich v drsných klimatických podmienkach našich hôr.

Už dosiahnutými výsledkami v realizovaných ozdravných opatreniach je možné prezentovať stav, že za podpory štátnych orgánov spoločným úsilím je možné rozpad horských lesov na hornej hranici lesa spomaliť, resp. zmierniť tak, aby sme udržali okrem iných dôležitých funkcií aj ich verejnoprospešnú funkciu.

V tejto činnosti sa otvára bezhraničný priestor na spoluprácu lesníkom ochrancom prírody, ako aj lesoochranárskym združeniam mimovládnych organizácií.

Ing. Ján KOVALČÍK, CSc.

*Lesy SR, š. p.
Nám. SNP č. 8
975 66 Banská Bystrica
e-mail: <kovalcik@lesy.sk>*